

Intermediality and Politics in Theatre and Performance

G.S. Dapp

Samenvatting van het academisch proefschrift INTERMEDIALITY AND POLITICS IN THEATRE AND PERFORMANCE

Door Götz Dapp

Dit proefschrift past de begrippen ‘intermedialiteit’ en ‘politiek’ toe op vijf performance voorstellingen (van Rimini Protokoll *Karl Marx: Das Kapital, Band 1, Mnemopark* en *Cargo Sofia X*; van Christoph Schlingensief *Bitte liebt Österreich - erste europäische Koalitionswoche*; en van Igneous *liquid skin*) en analyseert de implicaties zowel op een niveau van betekenisverlening als op een theoretisch niveau. Beide begrippen kennen een hoge mate van complexiteit en komen voort in tal van disciplines en discoursen. Tegelijk interageren beide begrippen op een theoretisch niveau en produceren ze betekenis die kan worden gesitueerd als tussen en in het geheel. Deze betekenis duidt tegelijk op een proces, een treffen tussen de constituerende elementen dat de individuele elementen, de schrijver en de lezer zowel bevat als overstijgt. Mijn proefschrift bevraagt wat de begrippen afzonderlijk betekenen, welke betekenissen voortkomen uit hun interactie, en hoe de context van theater van invloed is op de individuele termen. Ik stel voor om het begrip ‘politicity’ te hanteren om een duidelijk terminologisch onderscheid te bewaren tussen ‘politics’ en ‘political’ (volgens de post-fundamentele traditie) en om conceptuele dubbelzinnigheden te vermijden. Tegelijkertijd vooronderstelt elke analyse bepaalde begrippen bij de benadering van zijn/haar analyse-objecten. Maar tevens wordt het geconfronteerd met het probleem dat de bevindingen de onderliggende begrippen raken. Om deze reden dient de inleiding als een kunstmatig startpunt dat een overzicht van de theoretische reflecties biedt.

Als eerste stap worden in de inleiding de constituerende elementen van het begrip intermedialiteit beschreven. De geïmpliceerde betrokkenheid van een verscheidenheid aan media leidt zowel tot een reflectie op het begrip ‘media’ zoals het door tal van academici wordt begrepen als op de specifieke medialiteit die telkens is geïnvolveerd. Het voorvoegsel “inter”, daarentegen, duidt op een specifieke relatie tussen media die de inleiding tracht te definiëren op een manier die het mogelijk maakt om deze van andere mediale relaties te onderscheiden. Een ander belangrijk aspect komt uit de context van theater en performance voort waarin het gebruik van media vragen oproept over wat de toepassing van media in het algemeen en hun intermediale relaties in het bijzonder betekenen voor de

status van het theater zelf. Hiervoor gebruik ik de inzichten van Marshall McLuhan samen met andere benaderingen als instrumenten om de mediale relaties in een theatrale en performatieve setting te bestuderen. McLuhan benadrukt het belang van media bij sociale relaties en door de mens in het centrum van de mediale relaties te plaatsen combineert hij de functionele en consequentiële analyse in een antropocentrische benadering van media. Een dergelijke mediale relatie is van uiterst belang binnen de context van theater en politiek, zeker wanneer er sprake is van een multidirectioneel en ‘multistable’ proces van ‘politicity’ dat verschijnt tussen de andere constitutieve elementen en in grote mate afhankelijk is van het waarnemen. De nadruk op perceptie, die gebaseerd is op de fenomenologische reflecties van Sybille Krämers definitie van media en Kati Röttgers begrip van theater als een intermediaal domein, duidt tevens op het verschil met andere benaderingen die specifieke mediale relaties als constituerend voor intermedialiteit benadrukken. Hieruit volgt dat intermedialiteit een techniek noch een instrument is om concrete objecten te produceren, maar een onderhandeling tussen de bestanddelen van het proces van de verschijning zelf en de onduidelijkheid met betrekking tot betekenisvorming en mediale grenzen. Ik stel dat de herkenning van een onvoorziene, eventuele omstandigheid zich bevindt in de kern van deze onduidelijkheid, waardoor intermedialiteit wordt gekoppeld aan het begrip ‘politics’ in post-fundamentele zin, dewelke een contingent gebeuren in de kern van het begrip ‘politics’ situeert.

Op basis hiervan geef ik aan dat binnen de ‘politicity’ van het intermediale domein de toeschouwer een rol speelt die gelijk is aan die van de performer wiens functie en betekenis aan te duiden is als voorwaardelijk en relationeel. Dit heeft tot gevolg dat mijn proefschrift niet enkel de natuur van ‘politics’ onderzoekt, maar ook de verhouding van de werken in relatie tot ‘politics’ waardoor ze ‘political’ worden. Hannah Arendt en Jacques Rancière zijn hierbij zeer belangrijk aangezien hun benaderingen elkaar eerder aanvullen dan tegenspreken. Terwijl Arendt, Rancière noch Marchart de betrokkenheid en effecten van mediale relaties niet in beschouwing nemen, breid ik de post-fundamentele benadering uit door zijn contingentie te koppelen aan intermediale mechanismen: door grenzen naar een drempel te transformeren die gesitueerd is tussen een verscheidenheid van onafhankelijke maar verbonden regels, wordt de waarneming een bewuste activiteit doordat het naar de eigen voorwaarden verwijst op een vergelijkbare manier als Krämers begrip van intermedialiteit in termen van een epistemische voorwaarde van medialiteit.

Deze reflecties worden in drie hoofdstukken, gestructureerd naar maker of gezelschap,

toegepast op vijf voorstellingen. Elk hoofdstuk introduceert de eigen inzichten, die een deel vormen van het organische geheel dat groeit en evolueert doorheen deze hoofdstukken. Echter, door de unieke benadering van ieder gezelschap kunnen de hoofdstukken ook onafhankelijk van elkaar worden gelezen. Derhalve heb ik een paragraaf over de algemene werkwijze van de makers en gezelschappen toegevoegd, behalve in het derde hoofdstuk aangezien het hier een internationale samenwerking betreft. Het eerste hoofdstuk “Rimini Protokoll – A Communitarian Approach to the Politics of Intermediality” analyseert drie voorstellingen die kunnen worden gezien binnen de traditie van het ‘politieke theater’ dat aspecten bevat van het collectieve maakproces, het Duitse documentaire theater van de jaren 60 en Brechts epische theater. Daarbij bestaan deze voorstellingen uit een verzameling van individuele perspectieven die als post-dramatisch kunnen worden aangeduid. Deze voorstellingen betrekken het unieke perspectief van iedere individuele toeschouwer bij het proces van betekenisproductie in relatie tot de medialiteit die ten grondslag ligt aan de theatervoorstelling. Indien iemand de voorstelling als een intermediaal domein benadert, dan worden de scheidingsprincipes zichtbaar die de voorstelling op verschillende lagen doordringen door performers, toeschouwers en media te scheiden. Deze scheidingen gaan een wisselwerking aan met het intermediale proces en produceren openingen in de betekenisgeving die de plaats van herkomst van een ‘politicity’ van de voorstellingen worden. Ondanks de complexiteit van de onderliggende mediale processen, blijft Rimini Protokoll op een theateraal niveau en gebruikt zij een metaforische wijze van betekenisgeving om te reflecteren op de sociaal-politieke functies van de ‘realiteit’ bij het insceneren en ondermijnen van het theatrale illusionisme.

Het tweede hoofdstuk “Christoph Schlingensief's 'Bitte liebt Österreich – erste europäische Koalitionswoche' - Antagonism, Provocation and the Contingency of an Intermedial Performance” brengt de reflecties tot een meer algemeen niveau van performativiteit. Door ‘conventionele’ media mechanismen te gebruiken interageert de ‘Aktion’ met de medialiteit van de performativiteit en vormt een intermediaal domein dat het significatie proces zeer effectief deconstrueert zodat alle conventionele vormen van wisselwerking tussen de media falen. Intermedialiteit hier is zowel zichtbaar als ondoorzichtig, waarbij de mise-en-scène verdubbelt die bestaat uit een Big Brother-achtig scenario over een uitzettingskamp voor asielzoekers dat echter onzichtbaar blijft voor de toeschouwers. Het domein van de performance deconstrueert daarbij de theatrale blik en creëert een dubbelzinnigheid met betrekking tot de verdeling van de rollen, daarbij verwijzend naar een inherente medialiteit die werkzaam is in de kern van het proces van betekenisgeving en maakt intermediale relaties mogelijk.

Schlingensiefel veronderstelt een performativiteit die uitbreidt voorbij het aanwezige domein van de containers tot de bredere mediale omgeving en onthult een inherente performatieve dimensie die de scheiding tussen kunst en realiteit oplost in een opening naar een nieuwe ervaring.

Het derde hoofdstuk “*liquid skin – Intermedial Thresholds of the Human Being, Technology, and Media*” analyseert het lyrische, multi-structurele proces van abstracte, intermediale betekenisvorming van de wijze waarop de voorstelling dans, poppenspel, video projecties en een uitgebreide soundscape combineert. Het visuele niveau van betekenisgeving heeft betrekking op de complexe, spatio-temporele soundscape, onderhandelt beelden en handelingen op het podium en door te confronteren met alteratie, brengt het discontinuïteiten onder de aandacht binnen een non-hiërarchisch, non-absoluut, synaesthetisch, onvoorspelbare en individueel intermediale waarneming. Het intermediale domein van verbroken grenzen wordt uitgebreid tot de mens en produceert een opening tussen de mens, medialiteit en technologie. Deze opening maakt identiteit dubbelzinnig en brengt zodoende een mediale biopolitiek tot de aandacht waarbij wordt getracht om het menselijk lichaam in termen van mediale functionaliteit te normaliseren en een nieuwe vorm van functionele gelijkheid te creëren die de menselijke individualiteit opheft. De contingentie in de kern van deze ‘politics’ is niet een variatie op *inter-hominess-esse* maar de grenz van identiteit die bepaalt of überhaupt een term van ‘inter’ kan worden gehandhaafd.

Deze analyses ondersteunen mijn argument voor het gebruik van het begrip ‘politicity’ om de politieke relatie in de kern van voorstellingen te vangen, namelijk de relatie tussen een uniek persoon en zijn mediale omgeving. Deze terminologie beschrijft eerder het potentieel van ‘politics’ dan dat het verwijst naar concrete handelingen of ideologieën die vaak met politiek theater worden geassocieerd. Op basis hiervan breid ik Röttgers definitie uit en stel ik dat theater een multimediaal domein is waarin bewuste wisselwerking tussen waarneming en mediatie intermediale processen van betekenisgeving kunnen produceren waarvan de inherente eventualiteit de basis is voor de ‘politicity’.